

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2018|018 VAN 19 APRIL 2017

OVER DE VOORLOPIGE GEHELE OPHEFFING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE GEDENKSTEEN TER HERINNERING AAN DE EERSTE WERELDOOLOG, OP DE BEGRAAFPLAATS VAN MERKSEM, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 8 MAART 2018

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 23 april 2018 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 8 maart 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed over de voorlopige gehele opheffing van de bescherming als monument van de gedenksteen ter herinnering van de Eerste Wereldoorlog op de begraafplaats van Merksem. De VCOE spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de opheffing van de bescherming met name (a) het ministeriële besluit tot voorlopige opheffing van de bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) de afbakeningsplannen en (d) het inhoudelijk dossier.
2. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige gehele opheffing vast van het ministerieel besluit van 17 december 2012, houdende de bescherming als monument van oorlogsmonumenten in de provincie Antwerpen, stad Antwerpen en fusiegemeenten. Dit beschermingsbesluit omvat de bescherming van zes oorlogsmonumenten.

De artikels 3 en 4 van het opheffingsbesluit bepalen de passages die in het beschermingsbesluit van 17 december 2012 opgeheven worden. Het betreft in de eerste plaats de bepaling inzake de bescherming als monument van de gedenksteen ter herinnering aan de Eerste Wereldoorlog, die zich op de oude begraafplaats van Merksem bevindt. Daarnaast worden ook de beschrijvingen van de historische, de artistieke en de sociaal-culturele erfgoedwaarde van de betrokken gedenksteen opgeheven. Aanvullend bepaalt artikel 5 van het opheffingsbesluit dat de bijlage 'plan nr. 6/6' bij het beschermingsbesluit wordt opgeheven.

De commissie stelt aldus vast dat voorliggend opheffingsbesluit beoogt de bescherming van slechts één van de zes oorlogsmonumenten op te heffen. In artikel 1 van het opheffingsbesluit is evenwel sprake van de 'gehele opheffing' van het beschermingsbesluit van 17 december 2012. Om verwarring te voorkomen vraagt de commissie in het ministerieel besluit en het inhoudelijk dossier de term 'gehele opheffing' te vervangen door 'gedeeltelijke opheffing'.

3. De opheffing van de bescherming van de gedenksteen steunt op artikel 6.2.1, 2° van het Onroerenderfgoeddecreet: *“een verplaatsing van het beschermde goed is noodzakelijk voor het behoud ervan”*. Het inhoudelijk dossier geeft aan dat de vraag tot verplaatsing uitging van het districtscollege van Merksem. Het districtscollege argumenteerde dat de huidige locatie van de gedenksteen een plaats is waar de steen weinig zichtbaar is en waar weinig passage is van bezoekers of wandelaars waardoor het monument en de herdenking onvoldoende aandacht krijgen. Daarnaast stelde het college dat de schuin liggende stand van de gedenksteen de vochtbelasting verergert. De verplaatsing beoogt aan beide punten tegemoet te komen.

De commissie merkt op dat verplaatsing in principe aanzien wordt als een ‘allerlaatste redmiddel’, wanneer behoud in situ onmogelijk blijkt.¹ Bij een strikte lezing van het Onroerenderfgoeddecreet is het juridisch dan ook niet mogelijk om de gedenksteen om bovengenoemde redenen te verplaatsen. Er is geen reden om aan te nemen dat het monument niet op zijn huidige locatie kan behouden blijven. De verplaatsing van de steen is niet absoluut noodzakelijk voor het behoud ervan.

Ondanks het strikte juridische kader meent de commissie dat de verplaatsing in casu wel te verantwoorden is (zie ook paragraaf 4 van dit advies). Bovendien bevindt de gedenksteen zich momenteel ook niet meer op de oorspronkelijke locatie (bij het gemeentehuis). De commissie ondersteunt aldus de opheffing van de bescherming.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit somt de kadastrale percelen op waarop het beschermde goed zich bevindt en verwijst naar de afbakeningsplannen en de fotoregistratie die als bijlagen bij het opheffingsbesluit worden gevoegd.

Op basis van de afbakeningsplannen stelt de commissie vast dat de gedenksteen verplaatst wordt naar de nabijgelegen bakstenen afsluitingsmuur die de begraafplaats aan de noordoostzijde scheidt van het aanpalende park. Het inhoudelijk dossier verduidelijkt dat het monument na verplaatsing verticaal zal worden opgesteld: *“De verticale opstelling refereert aan de oorspronkelijke opstelling van de gedenksteen op het voormalige gemeentehuis en betekent een verbetering voor de instandhouding en het onderhoud van de hardstenen gedenkplaat en omlijsting (o.m. een betere bescherming tegen aflopende regenwater). Door te opteren voor de noordoostzijde van de muur (zijde begraafplaats) blijft de link met de site bewaard en lijdt de steen minder onder mogelijke slagregen. Bovendien zal de verticale opstelling ook de zichtbaarheid van het monument verhogen wat ook de beleving van het monument, bedoeld als materialisatie van het herdenken van een collectief trauma, ten goede komt.”*

De commissie gaat akkoord met bovenstaande motivering. De commissie erkent dat de nieuwe locatie en opstelling het behoud en beheer van het monument ten goede zullen komen en tevens zullen resulteren in een herwaardering van de erfgoedwaarden.

5. Tot slot legt artikel 6 de maatregelen vast die nodig zijn voor de ontmanteling, de verplaatsing en de heroprichting van de gedenksteen. De commissie ondersteunt deze maatregelen en benadrukt in het bijzonder het belang van het onderzoeksrapport met behandelingsvoorstel waarnaar in punt 3° wordt verwezen.

Op basis van het inhoudelijk dossier stelt de commissie vast dat nog geen dergelijk onderzoeksrapport werd opgemaakt: er is nog geen vooronderzoek gebeurd, noch een technisch bestek opgemaakt inzake de mogelijkheden en technische concrete voorwaarden voor verplaatsing. Het is essentieel dat een dergelijk onderzoek wordt uitgevoerd alvorens over te gaan tot ontmanteling, verplaatsing en heroprichting van het monument.

6. Aanvullend merkt de commissie op dat ook na verplaatsing en heroprichting de nodige maatregelen genomen moeten worden voor een degelijk onderhoud van de gedenksteen. De commissie vraagt daarom bij de opmaak van het nieuwe beschermingsbesluit voldoende aandacht te besteden aan de uitwerking van instandhoudings- en onderhoudsvoorschriften.

¹ Memorie van Toelichting bij Onroerenderfgoeddecreet, pag. 70.

7. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige gehele opheffing van het ministerieel besluit van 17 december 2012, houdende de bescherming als monument van oorlogsmonumenten in de provincie Antwerpen, stad Antwerpen en fusiegemeenten. De commissie vraagt nadrukkelijk te opteren voor een gedeeltelijke (i.p.v. gehele) opheffing van dit beschermingsbesluit: dit dient zowel in het opheffingsbesluit als in het inhoudelijk dossier te worden aangepast.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

Voorzitter